

Історико-політичні проблеми сучасного світу:
Збірник наукових статей. – Чернівці:
Чернівецький національний університет,
2023. – Т. 47. – С. 99-111
DOI: 10.31861/mhpi2023.47.99-111

Modern Historical and Political Issues:
Journal in Historical & Political Sciences. – Chernivtsi:
Chernivtsi National University,
2023. – Volume. 47. – pp. 99-111
DOI: 10.31861/mhpi2023.47.99-111

УДК 327(533/534)

© Любов Корнійчук¹

Ємен як приклад failed state у сучасних міжнародних відносинах

У статті проаналізовано ключові особливості Ємену як прикладу неспроможної держави у сучасних міжнародних відносинах на основі наявних теоретичних підходів до цього явища. Особлива увага приділена виокремленню безпекових викликів, що постали перед міжнародним співтовариством у результаті перетворення Ємену на failed state. Також у роботі проаналізовано передумови та причини, що призвели до існуючої ситуації, з'ясовано ключові аспекти перебігу громадянської війни в Ємені та інтереси як внутрішніх сторін, так і зовнішніх акторів, зокрема Саудівської Аравії, Ірану, Об'єднаних Арабських Еміратів. Окреслено наслідки державної неспроможності Ємену, зокрема, акцентовано на гуманітарній кризі в державі, а також вказана роль міжнародного співтовариства по нейтралізації існуючих загроз. Зроблено спробу проілюструвати ймовірні сценарії розвитку ситуації в Ємені у коротко- та середньостроковій перспективі.

Ключові слова: Ємен, неспроможна держава, міжнародна безпека, гуманітарна катастрофа, війна.

Yemen as an Example of a Failed State in Modern International Relations

For modern international world order, a phenomenon of failed states is a substantial challenge. First of all, it's related to the threat to international security. Namely, international community deals with the challenges related to illegal migration, illegal arms and drugs trade, terrorist groups activities, piracy, humanitarian crisis, etc. Failed states have a predisposition to the spread of such threats, since their governmental institutions lose power monopoly, do not have control over state land and cannot provide security and basic needs for its citizens. Yemen is an example of a failed state and a hot spot in the Arab world. The situation in the country became destabilizing force not only in the Middle East, but in the entire world. Article's goal is to analyze Yemen as a failed state. Theoretical and methodological basis includes the following methods: analysis, synthesis, chronological, apprehensive, event-analysis, etc. Key aspects of a failed state phenomenon in the international relations are described in the research and on the grounds of the theoretical approach towards this phenomenon, causes and effects of the Yemen's failed state are portrayed, focusing on the security challenges. It was discovered that the civil war played an important role in converting Yemen into a failed state and its prolonged period is related to third parties conflict involvement. The UN has made multiple attempts to stop the war and the humanitarian crisis. However, the efforts were not successful, as currently the parties have significant differences. Moreover, considering war's geopolitical scale, conflict resolution seems unlikely in the nearest future, since the outside parties are trying to make as many as possible gains for themselves. It is an important task for the international community to not only stop the war and the humanitarian crisis as the results of failed state consequences, but also to eliminate its reasons in the future.

Keywords: Yemen, failed state, international security, humanitarian disaster, war.

Постановка проблеми та її значення. У перші десятиліття ХХІ ст. міжнародне співтовариство зіткнулося із низкою безпекових викликів та загроз, що безсумнівно впливають на міжнародне безпекове середовище. Одним із таких викликів є феномен існування неспро-

¹ Кандидат історичних наук, старший викладач кафедри міжнародних відносин, Національний університет «Острозька академія», Україна. E-mail: liubov.korniichuk@oa.edu.ua, <https://orcid.org/0000-0002-0541-5884>.

можних держав (failed states), які варто розглядати не лише з погляду аналізу локальних конфліктів, а й виходячи з їхнього впливу на глобальну систему міжнародних відносин, адже занепад державної спроможності спричиняє гуманітарну катастрофу, а територія таких держав досить часто є ареною збройних конфліктів. Зважаючи на те, що існування неспроможних держав сприяє посиленню міжнародної напруги, до ситуації у цих державах, як правило, прикута увага міжнародного співтовариства, яке прагне принаймні мінімізувати загрози явища.

Однією із таких держав, яка у Індексі вразливих держав (Fragile States Index) 2022 р., який щорічно готує Фонд миру, визнана найбільш слабкою із оцінкою 111,7 балів став Ємен². Увага міжнародного співтовариства до цієї держави була прикута ще з 2011 р., коли у процесі протестів та переворотів у арабських країнах тут було повалено режим президента Алі Абдули Салеха, що перебував при владі з 1994 року. Сьогодні вже очевидно, що ситуація в країні стала дестабілізуючим чинником не лише для близькосхідного регіону, а й для світу в цілому. ООН неодноразово наголошувала на тому, що держава стоїть на порозі величезної гуманітарної катастрофи, а відповідно до звіту Програми розвитку ООН, якщо конфлікт триватиме до 2030 р., то може стати найбільш кровопролитним військовим конфліктом XXI століття³. Характеристика Ємену з погляду державної неспроможності сприятиме поглибленню розуміння як самого феномену failed state, так і загроз для міжнародної безпеки, які виникають у результаті існування неспроможних держав, а також формуванню можливих шляхів подолання кризи зусиллями міжнародного співтовариства. Слід також підкреслити і той факт, що Ємен відчув на собі наслідки російсько-української війни, адже на третину залежав від постачань українського зерна, які, як відомо, були припинені, тому домовленості щодо «зернового коридору» теж вплинули на гуманітарну ситуацію в Ємені.

Аналіз останніх досліджень. У західній літературі на сьогодні з'явилося чимало наукових праць, що присвячені висвітленню різноманітних аспектів вивчення неспроможних держав. Зокрема, теоретичне обґрунтування їх існування представлено у роботах таких дослідників як М. Дурнбос⁴, Р. Ротберг⁵, М. Маршалл⁶, Д. Рейлі⁷, Г. Гіл⁸, Т. Клін⁹, Т. Говард¹⁰, Б. Тотлебен¹¹, аналіз загроз для міжнародної безпеки від їх існування здійснили у своїх роботах П. Сулковські¹², Г. Дудкевіч¹³, Т. Лаховські¹⁴, К. Вардін¹⁵ та ін. Серед українських дослідників

² Fragile States Index 2022 – Annual Report. 2022. *Fragile States Index | The Fund for Peace*. Available from: <https://fragilestatesindex.org/2022/07/13/fragile-states-index-2022-annual-report/> [2 February 2023].

³ Війна в Ємені може стати найбільш кровопролитним конфліктом 21 століття – ООН. 2021. *Українформ – актуальні новини України та світу*. Режим доступу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/3356895-vijna-v-emeni-moze-stati-najbils-krovoprolitnim-konfliktom-21-stolitta-on.html> [2 лютого 2023].

⁴ Doornbos, M. 2002. State Collapse and Fresh States: Some Critical Reflections. *Development and Change*. Vol. 33. No. 5: 797-815.

⁵ Rotberg, R. 2004. The Failure and Collapse of Nation-States: Breakdown, Prevention, and Repair. In R. Rotberg, (ed.). *When States Fail. Causes and consequences*. Princeton: Princeton University Press, pp. 1-50.

⁶ Marshall, M. 2008. Fragility, Instability, and the Failure of States. *Council on Foreign Relations*. Available from: <https://www.cfr.org/report/fragility-instability-and-failure-states> [2 February 2023].

⁷ Reilly, D. 2008. Failed States: Internal and External Sources of Failure. *Journal of Conflict Studies*. Vol. 28: 17-32.

⁸ Gil, G. 2015. *Upadanie państwa w stosunkach międzynarodowych po zimnej wojnie*. Lublin.

⁹ Klin, T. 2014. Państwa upadłe. In A. Florczak and A. Lisowska (eds.). *Organizacje międzynarodowe w działaniu*. Wrocław: Wydawnictwo PAN, pp. 110-131.

¹⁰ Howard, T. 2016. *Failed States and the Origins of Violence. A Comparative Analysis of State Failure as a Root Cause of Terrorism and Political Violence*. Routledge, New York.

¹¹ Totleben, B. 2018. *Ekonomiczne i polityczne uwarunkowania upadłości państwa*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe "Scholar".

¹² Sulkowski, P. 2011. Państwa upadłe a bezpieczeństwo. In K. Żukrowska (ed.). *Bezpieczeństwo międzynarodowe. Przegląd aktualnego stanu*. Warszawa: Wydawnictwo IUSatTAX, pp. 274-290.

¹³ Dudkiewicz, H. 2012. Prawo międzynarodowe w kwestii państwa upadłego. In R. Kłosowicz and A. Mania (eds.). *Problem upadku państw w stosunkach międzynarodowych*. Kraków, pp. 67-86.

¹⁴ Lachowski, T. 2012. Fenomen "państwa upadłego" – implikacje dla międzynarodowego bezpieczeństwa. In M. Rączkiewicz (ed.). *Zagrożenia asymetryczne we współczesnym świecie – wybrane problemy*. Łódź, pp. 63-84.

¹⁵ Wardin, K. 2013. Zagrożenie bezpieczeństwa międzynarodowego: państwa słabe i upadłe – casus pułapki tożsamości kulturowej. *Przegląd Naukowo-Metodyczny. Edukacja dla Bezpieczeństwa*. Vol. 4: 37-46.

проблема державної неспроможності була предметом розвідок Л. Чекаленко та М. Васильєвої¹⁶, Л. Березинського¹⁷, О. Суший¹⁸, А. Багінського¹⁹. Єменська криза знайшла висвітлення у багатьох працях, що присвячені політичним та економічним аспектам кризи, інтересам Саудівської Аравії, Ірану, ОАЕ та інших провідних акторів у регіоні, наслідкам війни у Ємені тощо. Наприклад, ці та інші аспекти вивчали такі дослідники, як Дж. Шарп²⁰, Н. Ахмед²¹, Дж. Гілл²², Г. Лакнер²³, С. Філіпс²⁴, Я. Осадча²⁵ та ін. Однак, у науковій літературі бракує аналізу Ємену у контексті державної неспроможності, зокрема її причин та наслідків, а також можливих шляхів подолання кризи.

Метою статті є аналіз особливостей Ємену як неспроможної держави на основі наявних теоретичних підходів до цього явища у міжнародних відносинах, а відповідно завданнями: охарактеризувати ключові аспекти явища failed state у міжнародних відносинах; висвітлити причини та наслідки державної неспроможності Ємену, акцентуючи на безпекових викликах; з'ясувати, яких зусиль доклало міжнародне співтовариство по їх нейтралізації та виокремити перспективи вирішення проблеми.

Використання порівняльного методу, також аналізу і синтезу дозволило з'ясувати основні характеристики неспроможних держав, що виокремлюють дослідники цього явища. Під час дослідження застосовано системний підхід, завдяки якому вдалося встановити вплив окремих подій на перетворення Ємену на failed state, розглядаючи при цьому державу як елемент системи міжнародної безпеки. Використання хронологічного методу сприяло відтворенню повної і послідовної картини передумов та ходу громадянської війни в Ємені. Для прогнозування перспектив вирішення єменської кризи, враховуючи нові безпекові виклики, було використано прогностичний метод.

Виклад основного матеріалу. Термін «failed state» було введено до наукового вжитку американськими дослідниками С. Ратнером та Дж. Гельманом на початку 90-х років минулого століття для окреслення наслідків кризи державних структур²⁶. У 1995 р. з'явилась перша книга про занепад державності за редакцією В. Зартмана²⁷, де представлено неспроможні держави як такі, що не можуть виконувати свої функції. Відтоді в західній науковій думці почалися активні теоретизування навколо розуміння поняття, а також почали використовувати терміни «weak states» (слабкі держави), «failing states» (занепадаючі держави), «vulnerable states» (вразливі держави), «fragile states» (крихкі держави), «dysfunctional states» (дисфункційні держави) тощо, акцентуючи при цьому увагу на різних характеристиках держави і її можливостей виконувати певні функції. Загалом же як неспроможні розглядали держави, у яких відсутні легітимні органи влади, або вони не здатні контролювати ситуацію на всій території держави, не можуть у

¹⁶ Чекаленко, Л. та Васильєва, М. 2012. Аксиологічна дилема неспроможних держав. *Зовнішня політика і дипломатія: досвід, моделі, традиції. Науковий вісник Дипломатичної академії України*. Вип. 19: 77-83.

¹⁷ Березинський, Л. 2012. Проблема державної спроможності/неспроможності в сучасному політичному дискурсі. *Вісник Дніпропетровського університету*. Вип. 9/2(22): 155-160.

¹⁸ Суший, О. 2014. Державотворення чи держава, яка не склалася, – український контекст? *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса НАН України*. Вип. 4-5 (71-72): 65-78.

¹⁹ Багінський, А. 2022. Крихкі держави в умовах кризових ситуацій. *Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право*. Вип. 3(55): 29-35.

²⁰ Sharp, J. 2021. Yemen: Civil War and Regional Intervention. *Congressional Research Service*. March 21. Available from: <https://crsreports.congress.gov/product/pdf/R/R43960/42> [2 February 2023].

²¹ Ahmed, N. 2019. Yemeni Civil War: causes, consequences and prospects. *Jurnal Dinamika Pemerintahan*. Vol. 2. No 2: 82-91.

²² Hill, G. 2017. *Yemen Endures: Civil War, Saudi Adventurism and the Future of Arabia*. Oxford: Oxford University Press.

²³ Lackner, H. 2014. *Why Yemen Matters: A Society in Transition*. London: Saqi Books.

²⁴ Phillips, S. 2017. *Yemen and the Politics of Permanent Crisis*. London and New York: Routledge.

²⁵ Осадча, Я. 2018. Єменський збройний конфлікт у регіональній та глобальній перспективі. *Вісник Львівського університету. Серія філософсько-політологічні студії*. Вип. 16: 174-179.

²⁶ Helman, G. V. and Ratner, S. R. 2010. Saving Failed States. *Foreign Policy*. Available from: <http://foreignpolicy.com/2010/06/15/saving-failed-states> [2 February 2023].

²⁷ Zartman, W. (ed.). 1995. *Collapsed states. The Disintegration and Restoration of Legitimate Authority*. Colorado: Lynne Rienner Publishers.

повній мірі надавати державні послуги та не можуть повноцінно взаємодіяти із іншими державами на міжнародній арені.

Подібні міркування у своєму дослідженні висловлює й Р. Ротберг, акцентуючи увагу на функціях держави, підкреслюючи, що неспроможними є ті держави, що не можуть забезпечити безпеки, політичних та суспільних благ своїм громадянам²⁸. У роботі Д. Брінкергофа теж наголошено на тому, що неспроможні держави характеризуються втратою монополії державних інституцій на законне використання сили, а тому не можуть захистити громадян, не здатні забезпечувати їх добробут, а також немає надійного представництва інтересів держави на міжнародній арені²⁹. На наш погляд, досить вдало розкрито ознаки неспроможності/крихкості держави італійською дослідницею Г. Бертоккі, що виділяє такі дисфункції: нездатність надавати основні послуги та задовольняти життєво важливі потреби; нестабільне і слабе управління; постійний стан крайньої бідності; відсутність територіального контролю і висока схильність до конфліктів та громадянської війни³⁰.

Слід підкреслити, що після подій 11 вересня 2001 р. до неспроможних держав істотно зросла увага, адже їх почали розглядати із погляду суттєвих загроз міжнародній безпеці. Наприклад, у Європейській стратегії безпеки 2003 р., окрім тероризму та розповсюдження зброї масового знищення, також згадуються загрози, що виникають через регіональні та локальні конфлікти, які сприяють процесу розпаду державності³¹. Оскільки незаперечним фактом стало те, що такі держави можуть перетворитися на арену нелегального розповсюдження зброї, наркотиків чи тероризму, то постало питання координації зусиль міжнародного співтовариства для усунення таких загроз. Першочерговим завданням міжнародної спільноти є вжиття заходів для припинення порушення прав людини у неспроможних державах, а також збройної боротьби між сторонами конфліктів³².

Для аналізу рівня неспроможності держав використовується низка політичних, економічних, безпекових та інших показників, на підставі порівняння яких укладаються різноманітні рейтинги такі як Bertelsmann Stiftung's Transformation Index, Country Indicators for Foreign Policy: Failed & Fragile States, Country Policy and Institutional Assessment, Fragile States Index, Global Peace Index тощо. Найбільш відомим є рейтинг, що із 2005 р. оприлюднює Дослідницька програма американського Фонду миру (The Fund for Peace) та журнал «Foreign Policy» – The Fragile States Index (до 2014 р. The Failed States Index). У Індексі оцінено понад сто держав, зокрема подано рейтинг ефективності державних систем, здатність (і нездатність) влади контролювати цілісність території, а також демографічну, політичну та економічну ситуацію в країні³³. Використовуючи цей рейтинг у якості порівняльного інструменту для того, щоб проаналізувати проблемні аспекти своєї політики, оцінити ризики та спрогнозувати внутрішньодержавні процеси, держави мають додатковий ресурс для того, щоб розробити стратегії запобігання та зменшення ймовірності виникнення конфліктів на своїй території³⁴.

Розглядаючи Ємен як приклад неспроможної держави, передусім, варто виокремити причини, що призвели до такої ситуації. Польський дослідник Г. Гіл у праці «Занепад держави у міжнародних відносинах після холодної війни»³⁵ виділяє зовнішні та внутрішні умови, що

²⁸ Rotberg, R. 2004. The Failure and Collapse of Nation-States: Breakdown, Prevention, and Repair. In R. Rotberg (ed.). *When States Fail. Causes and consequences*. Princeton: Princeton University Press, pp. 1-50.

²⁹ Brinkerhoff, D. 2016. State Fragility, International Development Policy, and Global Responses. *RTI International | Research Institute*. Available from: <https://www.rti.org/publication/state-fragility-international-development-policy-and-global-responses/fulltext.pdf> [2 February 2023].

³⁰ Bertocchi, G. 2010. The empirical determinants of state fragility. *CEPR*. Available from: <http://www.voxeu.org/article/determinants-state-fragility> [2 February 2023].

³¹ *A secure Europe in a better World, European Security Strategy*. 2003. Available from: https://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressdata/en/reports/78367.pdf [2 February 2023].

³² Roman, Ł. 2014. Państwa upadłe jako zagrożenie bezpieczeństwa na początku XXI wieku. *OBRONNOŚĆ. Zeszyty Naukowe*. Vol. 3(11), p. 120.

³³ Fragile States Index | The Fund for Peace. 2022. *Fragile States Index | The Fund for Peace*. Available from: <https://fragilestatesindex.org/> [2 February 2023].

³⁴ Сушій, О. 2014. Державотворення чи держава, яка не склалася, – український контекст? *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса НАН України*. Вип. 4-5 (71-72), с. 70.

³⁵ Gil, G. 2015. *Upadanie państwa w stosunkach międzynarodowych po zimnej wojnie*. Lublin.

впливають на занепад держави. Послугуючись його поділом, вкажемо, що до внутрішніх причин можемо віднести вплив географічного середовища (розміри держави та складний рельєф місцевості створює складнощі для уряду тримати під контролем усю територію; проблеми із питною водою; нестача ресурсів поряд із демографічним зростанням); етнічно-культурний чинник (трайбалізм; релігійна неоднорідність в окремих провінціях Ємену); політично-інституційний чинник (гальмування інституційного розвитку та зловживання владою режимом Салеха; корупція; політична ізоляція окремих соціальних груп населення; низький рівень політичної культури тощо); внутрішній збройний конфлікт (протистояння між хуситами та урядовими силами президента Абд Раббо Мансур Гаді, що розпочалося у 2014 р.). До зовнішніх причин можемо віднести колоніальне минуле південної частини держави, а фактично існування до 22 травня 1990 р. «двох Єменів», які так і не вдалося об'єднати, адже продовжували існувати сепаратистські рухи, а протистояння Півдня та Півночі вже у 1994 р. переросло у громадянську війну, яку Алі Салеху вдалося придушити і, таким чином, зміцнити своє авторитарне правління. Після цього у 2004 р. спалахнуло повстання проіранських сил «Ансар Аллах», більше відомих як хусити, а в 2007 році на Півдні виник рух «аль-Хірак аль-Джунубіюн», що проголосив своїм завданням відновлення державності Південного Ємену³⁶. Також до зовнішніх чинників можемо віднести вплив «Арабської весни» 2011 р. на повалення режиму Салеха і відповідно початок дестабілізації, а також втручання у протистояння в державі третіх сторін, зокрема Саудівської Аравії та Ірану.

Як бачимо, на перетворення Ємену у failed state сприяв цілий комплекс чинників, однак, безумовно, вирішальну роль відіграло падіння режиму президента Алі Абдалли Салеха, після чого держава фактично занурилася у громадянську війну із втручанням третіх сторін. Впродовж 2014-2015 рр. коаліція хуситів та Салеха організували заколот проти уряду держави, що частково був підтриманий місцевим населенням, яке було незадоволене корупцією, безробіттям, економічною кризою тощо. Загалом експерти виділяли такі сторони конфлікту як уряд, хусити, джихадисти та південні сепаратисти. Після того як у січні 2015 р. столиця Ємену Сана перейшла під контроль хуситів, які усунули від влади президента Абд Раббо Мансура Гаді і для управління державою було створено Верховну політичну раду, такі дії були сприйняті як загроза регіональній безпеці і у конфлікт втрутилися сили арабської коаліції на чолі із Саудівською Аравією (ОАЕ, Бахрейн, Кувейт, Йорданія, Марокко, Сенегал, Судан), яка підтримала Гаді. Впродовж 26 березня – 21 квітня 2015 р. тривала операція проти хуситів, яких підтримував Іран, під назвою «Буря рішучості», що включала в себе бомбардування, морську блокаду та розгортання наземних сил. Такі дії були критиковані міжнародним співтовариством, адже інфраструктурі держави завдано значної шкоди, страждало цивільне населення, і загалом військові дії спричинили значну гуманітарну катастрофу в Ємені. Після цього Саудівська Аравія оголосила про проведення операції «Відновлення надії», метою якої було вирішення політичної кризи у Ємені шляхом проведення антитерористичних заходів та надання гуманітарної допомоги³⁷.

До жовтня 2022 р. тривало шестимісячне перемир'я за посередництва ООН, однак протистояння у країні продовжується досі. У зв'язку із цим уряд не може повернути цілісність території, а також контролювати демографічну, політичну та економічну ситуацію в країні, тому не випадково, як уже згадувалося, держава очолює рейтинг The Fragile States Index. Щодо територіального контролю, то хоча уряд номінально контролює понад 70% території Ємену, наявні дані про населення показують, що понад 70% єменців проживають у районах, контрольованих хуситами³⁸.

Із початку 2020 р. Ємен розділений на дві економічні зони, одна з яких контролюється хуситами, а інша поширюється на номінально контрольовані урядом території. Відповідно, у цих

³⁶ Небачена нафта та “мегаканал Сальмана”: чому Ємен роздирає війна, (2018). *TCH.ua*. Режим доступу: <https://tsn.ua/blog/themes/politics/nebachena-nafta-ta-megakanal-salmana-chomu-yemen-rozdiraye-viyna-1099280.html> [2 лютого 2023].

³⁷ Кривцун, Я. 2015. У Ємені завершена військова операція “Буря рішучості”. *Дзеркало тижня*. Режим доступу: https://zn.ua/ukr/WORLD/u-yemeni-zavershena-viyskova-operaciya-burya-rishuchosti-170566_.html [2 лютого 2023].

³⁸ How Yemen's War Economy Undermines Peace Efforts. 2022. *International Crisis Group*. Available from: <https://yemenconflict.crisisgroup.org/> [2 February 2023].

зонах різною є цінова політика, до прикладу, ціни на пшеницю в урядових регіонах ще із 2019 р. зросли більш ніж удвічі, а також звичайний продуктовий кошик, який купує середнє домогосподарство, подвоївся з січня 2020 р., відтак у зв'язку з інфляцією істотно знизилася купівельна спроможність громадян³⁹. Ускладнює економічну ситуацію також значний демографічний приріст населення, що триває з другої половини ХХ століття (за оцінками Світового банку на 2021 р. кількість населення складає 32,98 млн. осіб⁴⁰). Цілком зрозуміло, що, на жаль, у такій ситуації, влада не може забезпечити безпеку, політичні та суспільні блага своїм громадянам, що також є ознакою належності Ємену до неспроможних держав.

Оскільки Ємен довгий час був найбіднішою країною арабського світу, то його гуманітарну кризу вважають однією з найгірших у світі. Загалом, за оцінками Програми розвитку ООН, в результаті військових дій загинуло понад 370 тис. людей, причому майже 60% смертей спричинені непрямими причинами, такими як брак їжі, води та медичних послуг. Троє з чотирьох єменців потребують гуманітарної допомоги та захисту (понад 19 млн. станом на 2021 р.), а чотири мільйони – внутрішньо переміщені особи, п'яти мільйонам загрожує голод, а спалах холери вразив понад мільйон людей⁴¹. При цьому всі сторони конфлікту порушують права людини та міжнародне гуманітарне право.

Слід підкреслити, що ми згадували критерій, виділений Д. Брінкергофом – відсутність надійного представництва інтересів держави на міжнародній арені, формально президентом є Абд Раббо Мансур Гаді, однак він перебуває в екзилі у Саудівській Аравії, коаліційний уряд було сформовано наприкінці 2020 р., тобто держава має представництво на міжнародній арені, однак його ефективність залишається все ж під питанням. Слід також зазначити, що держава має дипломатичні представництва у світі, хоча це не завжди характерно для неспроможних держав. Тобто загалом уряд хоч і перебуває в екзилі, але намагається підтримувати міжнародний діалог та представляти інтереси населення.

Неспроможні держави сьогодні розглядаються як джерело загроз регіональної та міжнародної безпеки і Ємен не є виключенням. Оскільки центральна влада втратила контроль над усією територією держави, що перебуває у стані громадянської війни, то однією із загроз стала ймовірність дестабілізації регіону і перенесення конфлікту за межі Ємену. Ще у 2003 р. сусідня Саудівська Аравія ухвалила проєкт будівництва паркану на кордоні із Єменом, необхідність якого пояснювали значною кількістю нелегальних мігрантів, активним наркотрафіком та терактами. Однак через півроку лідери держав домовилися про зупинення будівництва. Після початку громадянської війни у 2004 р. ситуацію на кордоні було названо загрозою національній безпеці Саудівської Аравії, а після чергового загострення у 2013 р. саудити оголосили про побудову паркану по всій довжині кордону з Єменом⁴².

Зауважимо, що військову інтервенцію коаліція на чолі із Саудівською Аравією здійснила на прохання президента Гаді і під приводом захисту законної влади від бойовиків-хуситів, посилячись на ст. 51 Статуту ООН щодо реалізації колективної самооборони, ст. 6 Пакту Ліги арабських держав від 22 березня 1945 року і принципи Договору про спільну оборону арабських країн від 1950 р.⁴³. Сьогодні ж у Ємені відбувається геополітичне протистояння Саудівської Аравії та Ірану, а також свої інтереси тут мають такі геополітичні гравці як США, Туреччина, ОАЕ.

Власне, вагоме значення має не стільки наявність у державі запасів нафти та газу, як її геополітичне розташування, адже Ємен контролює частину Баб-ель-Мандебської протоки, що має стратегічне значення, з огляду на те, що це найкоротший транзитний маршрут нафти з Перської затоки у Європу. Крім того, Саудівська Аравія зацікавлена закріпити за собою лідерство серед

³⁹ How Yemen's War Economy Undermines Peace Efforts. 2022. Ibidem.

⁴⁰ Population, total – Yemen, Rep. *World Bank Open Data*. Available from: https://data.worldbank.org/indicator/SP.POP.TOTL?trk=public_post_comment-text&locations=YE [2 February 2023].

⁴¹ Yemen's Tragedy: War, Stalemate, and Suffering. 2022. *Council on Foreign Relations*. Available from: <https://www.cfr.org/background/yemen-crisis> [2 February 2023].

⁴² Хмельовська, О. 2014. Сусідство за стінами: Берлінський мур, “пояс безпеки” Марокко й велика стіна США. *Український тиждень*. Режим доступу: <https://tyzhden.ua/susidstvo-za-stinamy-berlinskyj-mur-poias-bezpeky-marokko-j-velyka-stina-ssha/> [2 лютого 2023].

⁴³ Mao, J. and Gady, A. 2021 The Legitimacy of Military Intervention in Yemen and Its Impacts. *Beijing Law Review*, 12, pp. 560-592. doi: 10.4236/blr.2021.122030.

сунітських держав, що підкріпилося б поваленням режиму хуситів, а фактично поразкою Ірану у Ємені. Водночас, ситуацію у Ємені Іран сприймає як можливість послабити лідерство Саудівської Аравії та США в регіоні. Послабити провідні регіональні позиції Ер-Ріяду прагнуть і Об'єднані Арабські Емірати, підтримуючи південно-єменських сепаратистів, що фактично контролюють портове місто Аден (Аденська затока через Баб-ель-Мандебську протоку з'єднує Аравійське і Червоне море).

Із геополітичного погляду важливий також саудівський проєкт побудови каналу, який би з'єднав Перську затоку та Аравійське море, усунувши залежність арабських держав регіону від Ормузької протоки, де є значний іранський вплив. Передбачається будівництво штучного 950-кілометрового каналу з північного узбережжя Саудівської Аравії до південних регіонів Ємену і його вартість оцінюють у близько 80 мільярдів доларів. Зауважимо, що ОАЕ пропонують власний проєкт каналу, що має пролягати через сусідній Оман і поєднувати Перську затоку з Аравійським морем і Оманською затокою⁴⁴. Тож дестабілізація Ємену так чи інакше впливає на конфігурацію регіональних акторів, а геополітична ситуація у регіоні на геополітичну обстановку в світі в цілому.

Ще однією глобальною безпековою загрозою є існування терористичних організацій на території неспроможних держав. У випадку із Єменом йдеться про «Аль-Каїду на Аравійському півострові» (AQAP), що діє тут із 2009 р., контролюючи південні території, а також із 2014 р. на території Ємену дислоковано терористів Ісламської держави⁴⁵. Угруповання AQAP використовують ситуацію у Ємені для розширення свого впливу в регіоні. У серпні 2022 р. війська Південної перехідної ради, що є складовою уряду Ємену, розпочали в провінції Аб'ян велику операцію під кодовою назвою «Стріли Сходу», спрямовану на боротьбу з тероризмом⁴⁶. Слід підкреслити, що до боротьби із терористичними угрупованнями в Ємені долучились також і США, щоб не допустити розгортання їх мережі, зокрема у 2017 р. Президент Дональд Трамп дозволив використання повітряних сил проти терористів на півдні Ємену⁴⁷. На сьогодні внаслідок ослаблення терористичних угруповань великі військові операції проти них не проводяться. Однак, громадянська війна триває і відсутнє ефективне управління державою, що й надалі робить її вразливою до відродження активної діяльності терористів, а отже ця безпекова загроза для регіону та й для світу лишається актуальною.

Слід підкреслити, що небезпеку становить також нелегальна торгівля зброєю у неспроможних державах. Наведемо лише один приклад, коли у грудні 2021 р. 5-й флот ВМС США конфіскував понад 1400 автоматів АК-47 і 226 600 патронів на судні, що прибуло з Ірану та йшло маршрутом, який історично використовувався для нелегальної переправки зброї хуситам у Ємені⁴⁸. Напередодні у лютому та у травні 2021 р. США вилучили десятки протитанкових керованих ракет, тисячі штурмових гвинтівок і сотні кулеметів і реактивних гранатометів з аналогічних суден⁴⁹. Контрабанда зброї з Ірану хуситам є грубим порушенням цільового ембарго ООН на постачання зброї.

Варто зауважити, що і легальна, і нелегальна зброя циркулює між Єменом, Сомалі та Джибуті, що межують із Аденською затокою, що робить цей район досить мілітаризованим і міжнародна військова присутність швидше свідчить про напруженість у регіоні, аніж про стабілізацію. Територія Джибуті зараз використовується для контрабанди зброї з Ємену до

⁴⁴ Куса, І. 2018. Єменська війна: що не поділили між собою Саудівська Аравія та Емірати? *hvylyu.net*. Режим доступу: <https://hvylyu.net/analytics/geopolitics/yemenska-viyna-shho-ne-podilili-mizh-soboyu-sauidivska-araviya-ta-emirati.html> [2 лютого 2023].

⁴⁵ Todd, B. 2015. ISIS gaining ground in Yemen, competing with al Qaeda. *CNN*. Available from: <http://edition.cnn.com/2015/01/21/politics/isis-gaining-ground-in-yemen/> [2 February 2023].

⁴⁶ Військові Ємену ліквідували 24 бойовиків “Аль-Каїди”. 2022. *Укрінформ – актуальні новини України та світу*. Режим доступу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/3579494-vijskovi-emenu-likvidovali-24-bojovikiv-alkaidi.html> [2 лютого 2023].

⁴⁷ Осадча, Я. 2018. Єменський збройний конфлікт у регіональній та глобальній перспективі. *Вісник Львівського університету. Серія філософсько-політологічні студії*. Вип. 16, с. 177.

⁴⁸ Price, N. 2021. Illegal Iranian Flow of Weapons to Yemen – United States Department of State. *United States Department of State*. Available from: <https://www.state.gov/illegal-iranian-flow-of-weapons-to-yemen/> [2 February 2023].

⁴⁹ Ibidem.

Сомалі, також Китай використовує порт Дорале (Джибуті) для незаконних поставок зброї до Східної Африки та Ємену⁵⁰.

Існування неспроможних держав провокує також міграційну проблему; у випадку Ємену ситуація ускладнюється тим, що окрім близько 4 мільйонів внутрішньо переміщених осіб (лише за січень 2022 р. переїхало понад 13 тис. єменців), держава розглядається багатьма мігрантами, наприклад, із Сомалі та Ефіопії, як транзитний пункт для подальшого переміщення. Так, за даними Міжнародної організації з міграції (МОМ), впродовж 2022 р. до охопленого війною Ємену прибуло понад 40 тисяч африканських мігрантів, 30% серед яких становлять жінки та діти⁵¹. Через військові дії на території Ємену африканські мігранти часто стають заручниками ситуації і не можуть рухатися далі, багато з них зазнають поранень в результаті насилля в дорозі. МОМ неодноразово зверталась із закликами до хуситів, щоб вони проінспектували центри утримання мігрантів, що перебувають під їхнім контролем, з метою забезпечення безпеки біженців. Ця проблема ще більше ускладнює і так доволі непросту ситуацію в державі.

Безсумнівно, найгіршим наслідком і, водночас, свідченням неспроможності Ємену є гуманітарна криза, про яку вже згадувалося раніше. Через порушення міжнародного гуманітарного права усіма сторонами конфлікту, як свідчать матеріали доповіді Центру міжнародного майбутнього імені Фредеріка С. Парді при Університеті Денвера, впродовж 2021 р. кожні 9 хвилин гинула одна єменська дитина віком до п'яти років, а якщо війна протриває до 2030 р., то в цілому може загинути 1,3 млн людей⁵². Відсутність повноцінного доступу до води, їжі, медичних послуг, а також зuboжіння населення, вимагає негайної реакції від держави, яка, на жаль, неспроможна забезпечити елементарні потреби населення. Відтак, набираючи загрозливих масштабів, ситуація в Ємені вимагає уваги міжнародного співтовариства.

Звичайно, що міжнародне співтовариство, об'єднане в ООН не могло обійти увагою ситуацію у Ємені, передбачаючи жахливі наслідки, які матиме конфлікт. Після ухвалення резолюції 2204 Радою Безпеки ООН із закликом до мирного врегулювання конфлікту, весною 2015 р. Генеральний секретар ООН виступив із ініціативою провести 28 травня у Женеві переговори за участі сторін, однак тоді провести зустріч не вдалося⁵³. Після переговорів у грудні 2018 р. у Стокгольмі, Рада Безпеки ООН 16 січня 2019 р. ухвалила британський проєкт резолюції щодо розміщення в Ємені спеціальної місії ООН чисельністю 75 осіб на підтримку перемир'я в Ходейді⁵⁴. Як уже згадувалося, востаннє за посередництва ООН проголошено про перемир'я у минулому році з метою запобігти погіршенню і без того складної гуманітарної ситуації.

Із метою допомоги мешканцям країни з ініціативи ООН також проводяться донорські конференції, де збирають кошти на підтримку населення, щоправда у 2021 р. було зібрано лише 1,7 мільярда доларів із необхідних 3,85-ти, що викликало розчарування у генсека ООН Антоніу Гутерріша⁵⁵. Загалом мирні переговори за посередництва ООН є обмежено успішними, адже не вдається вирішити ситуацію, щодня гуманітарна криза загострюється, зростає кількість жертв. Цей приклад показує, що міжнародне співтовариство не напрацювало дієвих механізмів реагування на загрози від існування неспроможних держав, діючи, як правило, точково, реагуючи на окремі події, приміром, на порушення прав людини.

⁵⁰ Schwarz, M. 2021. Arms Transfers in the Gulf of Aden. Shining the Spotlight on Regional Dynamics. *PRIF BLOG*. Available from: <https://blog.prif.org/2021/03/24/arms-transfers-in-the-gulf-of-aden-shining-the-spotlight-on-regional-dynamics/> [2 February 2023].

⁵¹ Thousands of African migrants arrive in Yemen in 2022: IOM. 2022. *Anadolu Ajansı*. Available from: <https://www.aa.com.tr/en/africa/thousands-of-african-migrants-arrive-in-yemen-in-2022-iom/2719284> [2 February 2023].

⁵² Боць, Т. 2021. Кожні дев'ять хвилин через війну в Ємені гине одна дитина – чи можливо виправити наслідки війни в країні. *Український тиждень*. Режим доступу: <https://tyzhden.ua/kozhni-dev-iat-khvylyncherez-vijnu-v-iyemeni-hyne-odna-dytyna-chy-mozhlyvo-vypravytu-naslidky-vijny-v-krajini/> [2 лютого 2023].

⁵³ Гончаров, А. 2015. РБ ООН закликала сторони конфлікту в Ємені до участі в конференції. *Інформаційне агентство Українські Національні Новини (УНН)*. Режим доступу: <https://www.unn.com.ua/uk/news/1470306-rb-oon-zaklikala-storoni-konfliktu-v-yemeni-do-uchasti-v-konferentsiyi> [2 лютого 2023].

⁵⁴ ООН відправляє миротворців у Ємен. 2019. *Корреспондент.net.*, Режим доступу: <https://ua.korrespondent.net/world/4054433-oon-vidpravliaie-myrotvortsiv-u-yemen> [2 лютого 2023].

⁵⁵ Сааков, В. 2021. Донорська конференція для Ємену: в ООН розчаровані. *dw.com*. Режим доступу: <https://www.dw.com/uk/v-oon-rozcharovani-rezultatamy-donorskoj-konferentsii-dlia-yemenu/a-56742327> [2 лютого 2023].

Висновки. У цілому, однією із вагомих безпекових загроз у сучасній системі міжнародних відносин є існування т.зв. failed states, адже уряд таких держав, як правило, не контролює повністю їх території та не може гарантувати забезпечення навіть основних потреб своїх громадян. На сьогодні однією із таких держав за низкою критеріїв можна вважати Ємен, адже тут поєдналися внутрішні проблеми (політична криза, громадянська війна, демографічний вибух, нерівномірний господарський розвиток, криміналізація держави та порушення прав людини) із залученням до конфлікту третіх сторін (проведення операції коаліцією на чолі із Саудівською Аравією). Незважаючи на спроби за посередництва ООН зупинити війну та гуманітарну катастрофу в Ємені, все ж протистояння триває і з 2018 р. ООН називає найважчою у світі гуманітарну ситуацію в країні, адже війна привела до руйнування системи охорони здоров'я (пандемія Covid-19 ще більше ускладнила ситуацію), інфраструктури та соціального захисту населення.

Чи є перспективи виходу з кризи? На жаль, у короткостроковій перспективі навряд чи вдасться вирішити проблему, адже зусилля міжнародного співтовариства мали обмежені здобутки, зовнішні актори витратили значну кількість ресурсів на війну, тому кожен прагне досягти успіху, а існування кількох внутрішніх сторін конфлікту зробило його надзвичайно складним до розв'язання. Крім того, враховуючи геополітичний вимір війни у державі, тобто можливість підірвати вплив Ірану в регіоні, чи посилення позицій ОАЕ в Аравійському морі, з одного боку, підвищує важливість необхідності врегулювання ситуації, адже безпекові виклики можуть вийти за межі Близького Сходу, з іншого – затягує протистояння, адже на кону досить високі ставки. Ймовірним середньостроковим сценарієм подальшого розгортання ситуації в Ємені є його поділ на Північний та Південний внаслідок політичних домовленостей, однак чи вдасться таким чином зупинити гуманітарну катастрофу теж лишається під питанням. Очевидно, що у такому випадку мало буде політичного порозуміння між протиборчими сторонами, потрібна консолідація зусиль міжнародного співтовариства з метою не лише фінансової допомоги, а й сприяння у побудові демократичних інституцій держави, підготовці кваліфікованих владних кадрів, тобто системний підхід до вирішення проблеми державної неспроможності, який, передусім, передбачає викорінення причин, що до неї призвели.

Список джерел

1. Багінський, А. 2022. Крихіткі держави в умовах кризових ситуацій. *Вісник НТУУ "КПІ". Політологія. Соціологія. Право*. Вип. 3(55): 29-35.
2. Березинський, Л. 2012. Проблема державної спроможності/неспроможності в сучасному політичному дискурсі. *Вісник Дніпропетровського університету*. Вип. 9/2(22): 155-160.
3. Боць, Т. 2021. Кожні дев'ять хвилин через війну в Ємені гине одна дитина – чи можливо виправити наслідки війни в країні. *Український тиждень*. Режим доступу: <https://tyzhden.ua/kozhni-dev-iat-khvylyn-cherez-vijnu-v-iemeni-hyne-odna-dytyna-chy-mozhlyvo-vypravyty-naslidky-vijny-v-kraini/> [2 лютого 2023].
4. Війна в Ємені може стати найбільш кровопролитним конфліктом 21 століття – ООН. 2021. *Укрінформ – актуальні новини України та світу*. Режим доступу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/3356895-vijna-v-emeni-moze-stati-najbils-krovoprolitnim-konfliktom-21-stolitta-oon.html> [2 лютого 2023].
5. Військові Ємену ліквідували 24 бойовиків "Аль-Каїди". 2022. *Укрінформ – актуальні новини України та світу*. Режим доступу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/3579494-vijskovi-emenu-likvidovali-24-bojovikiv-alkaidi.html> [2 лютого 2023].
6. Гончаров, А. 2015. РБ ООН закликала сторони конфлікту в Ємені до участі в конференції. *Інформаційне агентство Українські Національні Новини (УНН)*. Режим доступу: <https://www.unn.com.ua/uk/news/1470306-rb-oon-zaklikala-storoni-konfliktu-v-yemeni-do-uchasti-v-konferentsiyi> [2 лютого 2023].
7. Кривцун, Я. 2015. У Ємені завершена військова операція "Буря рішучості". *Дзеркало тижня*. Режим доступу: https://zn.ua/ukr/WORLD/u-yemeni-zavershena-viyskova-operaciya-burya-rishuchosti-170566_.html [2 лютого 2023].
8. Куся, І. 2018. Єменська війна: що не поділили між собою Саудівська Аравія та Емірати? *hvylya.net*. Режим доступу: <https://hvylya.net/analytics/geopolitics/yemenska-viyna-shho-ne-podililimizh-soboyu-sauidivska-araviya-ta-emirati.html> [2 лютого 2023].

9. Небачена нафта та “мегаканал Сальмана”: чому Ємен роздирає війна. 2018. *TCH.ua*. Режим доступу: <https://tsn.ua/blogi/themes/politics/nebachena-nafta-ta-megakanal-salmana-chomu-yemen-rozdiraye-viyna-1099280.html> [2 лютого 2023].
10. ООН відправляє миротворців у Ємен. 2019. *Корреспондент.net*. Режим доступу: <https://ua.korrespondent.net/world/4054433-oon-vidpravliaie-myrotvortsiv-u-yemen> [2 лютого 2023].
11. Осадча, Я. 2018. Єменський збройний конфлікт у регіональній та глобальній перспективі. *Вісник Львівського університету. Серія філософсько-політологічні студії*. Вип. 16: 174-179.
12. Сааков, В. 2021. Донорська конференція для Ємену: в ООН розчаровані. 02.03.2021 *dw.com*. Режим доступу: <https://www.dw.com/uk/v-oon-rozcharovani-rezultatamy-donorskoi-konferentsii-dlia-yemenu/a-56742327> [2 лютого 2023].
13. Суший, О. 2014. Державотворення чи держава, яка не склалася, – український контекст? *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса НАН України*. Вип. 4-5 (71-72): 65-78.
14. Хмельовська, О. 2014. Сусідство за стінами: Берлінський мур, “пояс безпеки” Марокко й велика стіна США. *Український тиждень*. Режим доступу: <https://tyzhden.ua/susidstvo-za-stinamy-berlinskyj-mur-poias-bezpeky-marokko-j-velyka-stina-ssha/> [2 лютого 2023].
15. Чекаленко, Л. та Васильєва, М. 2012. Акіологічна дилема неспроможних держав. *Зовнішня політика і дипломатія: досвід, моделі, традиції. Науковий вісник Дипломатичної академії України*. Вип. 19: 77-83.
16. *A secure Europe in a better World, European Security Strategy*. 2003. Available from: https://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressdata/en/reports/78367.pdf [2 February 2023].
17. Bertocchi, G. 2010. The empirical determinants of state fragility. *CEPR*. Available from: <http://www.voxeu.org/article/determinants-state-fragility> [2 February 2023].
18. Brinkerhoff, D. 2016. State Fragility, International Development Policy, and Global Responses. *RTI International | Research Institute*. Available from: <https://www.rti.org/publication/state-fragility-international-development-policy-and-global-responses/fulltext.pdf> [2 February 2023].
19. Doornbos, M. 2002. State Collapse and Fresh States: Some Critical Reflections. *Development and Change*. Vol. 33. No. 5: 797-815.
20. Dudkiewicz, H. 2012. Prawo międzynarodowe w kwestii państwa upadłego. In R. Kłosowicz and A. Mania (eds.). *Problem upadku państw w stosunkach międzynarodowych*. Kraków, pp. 67-86.
21. Fragile States Index 2022 – Annual Report. 2022. *Fragile States Index | The Fund for Peace*. Available from: <https://fragilestatesindex.org/2022/07/13/fragile-states-index-2022-annual-report/> [2 February 2023].
22. Gil, G. 2015. *Upadanie państwa w stosunkach międzynarodowych po zimnej wojnie*. Lublin.
23. Helman, G. B. and Ratner, S. R. 2010. Saving Failed States. *Foreign Policy*. Available from: <http://foreignpolicy.com/2010/06/15/saving-failed-states> [2 February 2023].
24. Hill, G. 2017. *Yemen Endures: Civil War, Saudi Adventurism and the Future of Arabia*. Oxford: Oxford University Press.
25. How Yemen’s War Economy Undermines Peace Efforts. 2022. *International Crisis Group*. Available from: <https://yemenconflict.crisisgroup.org/> [2 February 2023].
26. Howard, T. 2016. *Failed States and the Origins of Violence. A Comparative Analysis of State Failure as a Root Cause of Terrorism and Political Violence*. Routledge, New York.
27. Klin, T. 2014. Państwa upadłe. In A. Florczak and A. Lisowska (eds.). *Organizacje międzynarodowe w działaniu*. Wrocław: Wydawnictwo PAN, pp. 110-131.
28. Lachowski, T. 2012. Fenomen “państwa upadłego” – implikacje dla międzynarodowego bezpieczeństwa. In M. Rączkiewicz (ed.). *Zagrożenia asymetryczne we współczesnym świecie – wybrane problemy*. Łódź, pp. 63-84.
29. Lackner, H. 2014. *Why Yemen Matters: A Society in Transition*. London: Saqi Books.
30. Mao, J. and Gady, A. 2021. The Legitimacy of Military Intervention in Yemen and Its Impacts. *Beijing Law Review*, 12: 560-592. doi: 10.4236/blr.2021.122030.
31. Marshall, M. 2008. Fragility, Instability, and the Failure of States. *Council on Foreign Relations*. Available from: <https://www.cfr.org/report/fragility-instability-and-failure-states> [2 February 2023].

32. Phillips, S., 2017. *Yemen and the Politics of Permanent Crisis*. London and New York: Routledge.
33. Population, total – Yemen, Rep. *World Bank Open Data*. Available from: https://data.worldbank.org/indicator/SP.POP.TOTL?trk=public_post_comment-text&locations=YE [2 February 2023].
34. Price, N. 2021. Illegal Iranian Flow of Weapons to Yemen – United States Department of State. *United States Department of State*. Available from: <https://www.state.gov/illegal-iranian-flow-of-weapons-to-yemen/> [2 February 2023].
35. Reilly, D. 2008. Failed States: Internal and External Sources of Failure. *Journal of Conflict Studies*. Vol. 28: 17-32.
36. Roman, Ł. 2014. Państwa upadłe jako zagrożenie bezpieczeństwa na początku XXI wieku. *OBRONNOŚĆ. Zeszyty Naukowe*. Vol. 3(11): 113-124.
37. Rotberg, R. 2004. The Failure and Collapse of Nation-States: Breakdown, Prevention, and Repair. In R. Rotberg (ed.). *When States Fail. Causes and consequences*. Princeton: Princeton University Press, pp. 1-50.
38. Schwarz, M. 2021. Arms Transfers in the Gulf of Aden. Shining the Spotlight on Regional Dynamics. *PRIF BLOG*. Available from: <https://blog.prif.org/2021/03/24/arms-transfers-in-the-gulf-of-aden-shining-the-spotlight-on-regional-dynamics/> [2 February 2023].
39. Sharp, J. 2021. Yemen: Civil War and Regional Intervention. *Congressional Research Service*. March 21. Available from: <https://crsreports.congress.gov/product/pdf/R/R43960/42> [2 February 2023].
40. Sulkowski, P. 2011. Państwa upadłe a bezpieczeństwo. In K. Żukrowska (ed.). *Bezpieczeństwo międzynarodowe. Przegląd aktualnego stanu*. Warszawa: Wydawnictwo IUSatTAX, pp. 274-290.
41. Thousands of African migrants arrive in Yemen in 2022: IOM. 2022. *Anadolu Ajansı*. Available from: <https://www.aa.com.tr/en/africa/thousands-of-african-migrants-arrive-in-yemen-in-2022-iom/2719284> [2 February 2023].
42. Todd, B. 2015. ISIS gaining ground in Yemen, competing with al Qaeda. *CNN*. Available from: <http://edition.cnn.com/2015/01/21/politics/isis-gaining-ground-in-yemen/> [2 February 2023].
43. Totleben, B. 2018. *Ekonomiczne i polityczne uwarunkowania upadłości państwa*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe “Scholar”.
44. Wardin, K. 2013. Zagrożenie bezpieczeństwa międzynarodowego: państwa słabe i upadłe – casus pułapki tożsamości kulturowej. *Przegląd Naukowo-Metodyczny. Edukacja dla Bezpieczeństwa*. Vol. 4: 37-46.
45. Yemen’s Tragedy: War, Stalemate, and Suffering. 2022. *Council on Foreign Relations*. Available from: <https://www.cfr.org/background/yemen-crisis> [2 February 2023].
46. Zartman, W. (ed.). 1995. *Collapsed states. The Disintegration and Restoration of Legitimate Authority*. Colorado: Lynne Rienner Publishers.

References

1. Bahinskyi, A. 2022. Krykhki derzhavy v umovakh kryzovykh sytuatsii. *Visnyk NTUU “KPI”. Politolohiia. Sotsiolohiia. Pravo*. Vyp. 3(55): 29-35.
2. Berezynskyi, L. 2012. Problema derzhavnoi spromozhnosti/nespromozhnosti v suchasnomu politychnomu dyskursi. *Visnyk Dnipropetrovskoho universytetu*. Vyp. 9/2(22): 155-160.
3. Bots, T., 2021. Kozhni deviat khvylyn cherez viinu v Yemeni hyne odna dytyna – chy mozhlyvo vypravyty naslidky viiny v kraini. *Ukrainskyi tyzhden*. Rezhym dostupu: <https://tyzhden.ua/kozhni-dev-iat-khvylyn-cherez-vijny-v-iemeni-hyne-odna-dytyna-chy-mozhlyvo-vypravyty-naslidky-vijny-v-kraini/> [2 liutoho 2023].
4. Viina v Yemeni mozhe staty naibilsh krovoprolitnym konfliktom 21 stolittia – OON. 2021. *Ukrinform – aktualni novyny Ukrainy ta svitu*. Rezhym dostupu: <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/3356895-vijna-v-emeni-moze-stati-najbils-krovoprolitnim-konfliktom-21-stolitta-oon.html> [2 liutoho 2023].
5. Viiskovi Yemenu likviduvaly 24 boiovykiv “Al-Kaidy”. 2022. *Ukrinform – aktualni novyny Ukrainy ta svitu*. Rezhym dostupu: <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/3579494-vijskovi-emeni-likviduvali-24-bojovikiv-alkaidi.html> [2 liutoho 2023].
6. Honcharov, A. 2015. RB OON zaklykala storony konfliktu v Yemeni do uchasti v konferentsii. *Informatsiine ahentstvo Ukrainski Natsionalni Novyny (UNN)*. Rezhym dostupu:

<https://www.unn.com.ua/uk/news/1470306-rb-oon-zaklikala-storoni-konfliktu-v-yemeni-do-uchasti-v-konferentsiyi> [2 liutoho 2023].

7. Kryvtsun, Ya. 2015. U Yemeni zavershena viiskova operatsiia “Buria rishuchosti”. *Dzerkalo tyzhnia*. Rezhym dostupu: https://zn.ua/ukr/WORLD/u-yemeni-zavershena-viyskova-operaciya-burya-rishuchosti-170566_.html [2 liutoho 2023].

8. Kusa, I. 2018. Yemenska viina: shcho ne podilyly mizh soboiu Saudivska Araviia ta Emiraty? *hvylya.net*. Rezhym dostupu: <https://hvylya.net/analytics/geopolitics/yemenska-viyna-shho-ne-podilili-mizh-soboyu-saudivska-araviya-ta-emirati.html> [2 liutoho 2023].

9. Nebachena nafta ta “mehakanal Salmana”: chomu Yemen rozdyraie viina. 2018. *TSN.ua*. Rezhym dostupu: <https://tsn.ua/blogi/themes/politics/nebachena-nafta-ta-megakanal-salmana-chomu-yemen-rozdiraye-viyna-1099280.html> [2 liutoho 2023].

10. OON vidpravliaie myrotvortsiv u Yemen. 2019. *Korrespondent.net*. Rezhym dostupu: <https://ua.korrespondent.net/world/4054433-oon-vidpravliaie-myrotvortsiv-u-yemen> [2 liutoho 2023].

11. Osadcha, Ya. 2018. Yemenskyi zbroinyi konflikt u rehionalnii ta hlobalnii perspektyvi. *Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriiia filosofsko-politologichni studii*. Vyp.16: 174-179.

12. Saakov, V. 2021. Donorska konferentsiia dlia Yemenu: v OON rozcharovani. 02.03.2021. *dw.com*. Rezhym dostupu: <https://www.dw.com/uk/v-oon-rozcharovani-rezultatamy-donorskoi-konferentsii-dlia-yemenu/a-56742327> [2 liutoho 2023].

13. Sushyi, O. 2014. Derzhavotvorenna chy derzhava, yaka ne sklalasia, – ukrainskyi kontekst? *Naukovi zapysky Instytutu politychnykh i etnonatsionalnykh doslidzhen im. I.F. Kurasa NAN Ukrainy*. Vyp. 4-5 (71-72): 65-78.

14. Khmelovska, O. 2014. Susidstvo za stinamy: Berlinskyi mur, “poias bezpeky” Marokko y velyka stina SShA. *Ukrainskyi tyzhden*. Rezhym dostupu: <https://tyzhden.ua/susidstvo-za-stinamy-berlinskyj-mur-poias-bezpeky-marokko-j-velyka-stina-ssha/> [2 liutoho 2023].

15. Chekalenko, L. ta Vasyliieva, M. 2012. Aksiolohichna dylema nespromozhnykh derzhav. *Zovnishnia polityka i dyplomatiia: dosvid, modeli, tradytsii*. *Naukovyi visnyk Dyplomatychnoi akademii Ukrainy*. Vyp. 19: 77-83.

16. *A secure Europe in a better World, European Security Strategy*. 2003. Available from: https://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressdata/en/reports/78367.pdf [2 February 2023].

17. Bertocchi, G. 2010. The empirical determinants of state fragility. *CEPR*. Available from: <http://www.voxeu.org/article/determinants-state-fragility> [2 February 2023].

18. Brinkerhoff, D. 2016. State Fragility, International Development Policy, and Global Responses. *RTI International | Research Institute*. Available from: <https://www.rti.org/publication/state-fragility-international-development-policy-and-global-responses/fulltext.pdf> [2 February 2023].

19. Doornbos, M. 2002. State Collapse and Fresh States: Some Critical Reflections. *Development and Change*. Vol. 33. No. 5: 797-815.

20. Dudkiewicz, H. 2012. Prawo międzynarodowe w kwestii państwa upadłego. In R. Kłosowicz and A. Mania (eds.). *Problem upadku państw w stosunkach międzynarodowych*. Kraków, pp. 67-86.

21. Fragile States Index 2022 – Annual Report. 2022. *Fragile States Index | The Fund for Peace*. Available from: <https://fragilestatesindex.org/2022/07/13/fragile-states-index-2022-annual-report/> [2 February 2023].

22. Gil, G. 2015. *Upadanie państwa w stosunkach międzynarodowych po zimnej wojnie*. Lublin.

23. Helman, G. B. and Ratner, S. R. 2010. Saving Failed States. *Foreign Policy*. Available from: <http://foreignpolicy.com/2010/06/15/saving-failed-states> [2 February 2023].

24. Hill, G. 2017. *Yemen Endures: Civil War, Saudi Adventurism and the Future of Arabia*. Oxford: Oxford University Press.

25. How Yemen’s War Economy Undermines Peace Efforts. 2022. *International Crisis Group*. Available from: <https://yemenconflict.crisisgroup.org/> [2 February 2023].

26. Howard, T. 2016. *Failed States and the Origins of Violence. A Comparative Analysis of State Failure as a Root Cause of Terrorism and Political Violence*. Routledge, New York.

27. Klin, T. 2014. Państwa upadłe. In A. Florczak and A. Lisowska (eds.). *Organizacje międzynarodowe w działaniu*. Wrocław: Wydawnictwo PAN, pp. 110-131.

28. Lachowski, T. 2012. Fenomen “państwa upadłego” – implikacje dla międzynarodowego bezpieczeństwa. In M. Rączkiewicz (ed.). *Zagrożenia asymetryczne we współczesnym świecie – wybrane problemy*. Łódź, pp. 63-84.

29. Lackner, H. 2014. *Why Yemen Matters: A Society in Transition*. London: Saqi Books.
30. Mao, J. and Gady, A. 2021 The Legitimacy of Military Intervention in Yemen and Its Impacts. *Beijing Law Review*, 12: 560-592. doi: 10.4236/blr.2021.122030.
31. Marshall, M. 2008. Fragility, Instability, and the Failure of States. *Council on Foreign Relations*. Available from: <https://www.cfr.org/report/fragility-instability-and-failure-states> [2 February 2023].
32. Phillips, S. 2017. *Yemen and the Politics of Permanent Crisis*. London and New York: Routledge.
33. Population, total – Yemen, Rep. *World Bank Open Data*. Available from: https://data.worldbank.org/indicator/SP.POP.TOTL?trk=public_post_comment-text&locations=YE [2 February 2023].
34. Price, N. 2021. Illegal Iranian Flow of Weapons to Yemen – United States Department of State. *United States Department of State*. Available from: <https://www.state.gov/illegal-iranian-flow-of-weapons-to-yemen/> [2 February 2023].
35. Reilly, D. 2008. Failed States: Internal and External Sources of Failure. *Journal of Conflict Studies*. Vol. 28: 17-32.
36. Roman, Ł. 2014. Państwa upadłe jako zagrożenie bezpieczeństwa na początku XXI wieku. *OBRONNOŚĆ. Zeszyty Naukowe*. Vol. 3(11): 113-124.
37. Rotberg, R. 2004. The Failure and Collapse of Nation-States: Breakdown, Prevention, and Repair. In R. Rotberg (ed.). *When States Fail. Causes and consequences*. Princeton: Princeton University Press, pp. 1-50.
38. Schwarz, M. 2021. Arms Transfers in the Gulf of Aden. Shining the Spotlight on Regional Dynamics. *PRIF BLOG*. Available from: <https://blog.prif.org/2021/03/24/arms-transfers-in-the-gulf-of-aden-shining-the-spotlight-on-regional-dynamics/> [2 February 2023].
39. Sharp, J. 2021. Yemen: Civil War and Regional Intervention. *Congressional Research Service*. March 21. Available from: <https://crsreports.congress.gov/product/pdf/R/R43960/42> [2 February 2023].
40. Sulkowski, P. 2011. Państwa upadłe a bezpieczeństwo. In K. Żukrowska (ed.). *Bezpieczeństwo międzynarodowe. Przegląd aktualnego stanu*. Warszawa: Wydawnictwo IUSatTAX, pp. 274-290.
41. Thousands of African migrants arrive in Yemen in 2022: IOM. 2022. *Anadolu Ajansı*. Available from: <https://www.aa.com.tr/en/africa/thousands-of-african-migrants-arrive-in-yemen-in-2022-iom/2719284> [2 February 2023].
42. Todd, B. 2015. ISIS gaining ground in Yemen, competing with al Qaeda. *CNN*. Available from: <http://edition.cnn.com/2015/01/21/politics/isis-gaining-ground-in-yemen/> [2 February 2023].
43. Totleben, B. 2018. *Ekonomiczne i polityczne uwarunkowania upadłości państwa*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe “Scholar”.
44. Wardin, K. 2013. Zagrożenie bezpieczeństwa międzynarodowego: państwa słabe i upadłe – casus pułapki tożsamości kulturowej. *Przegląd Naukowo-Metodyczny. Edukacja dla Bezpieczeństwa*. Vol. 4: 37-46.
45. Yemen’s Tragedy: War, Stalemate, and Suffering. 2022. *Council on Foreign Relations*. Available from: <https://www.cfr.org/background/yemen-crisis> [2 February 2023].
46. Zartman, W. (ed.). 1995. *Collapsed states. The Disintegration and Restoration of Legitimate Authority*. Colorado: Lynne Rienner Publishers.